

Петер Форишек (Унгарија)
 Одделение за класична филологија и античка историја
 Универзитет во Дебрецен
 е-пошта: forisek@unideb.hu

ГРЧКИ СИМПОСИИ – МАКЕДОНСКИ ВЕСЕЛБИ ПИРОВИТЕ НА АЛЕКСАНДАР III, КРАЛОТ НА МАКЕДОНИЈА

Апстракт: Текстот ги споредува гозбите и пијанките на Александар III, кралот на Македонија, со грчките симпосии од класичниот период. Во првиот дел од текстот се презентирани грчките симпосии и се подвлечени најважните елементи на овие прослави. Генерално, хеленизираните Македонци презеле многу елементи од класичните грчки гозби (софистицирани разговори, исклучиво машко учество и исклучување на жените, освен хетајрите, пиење по вечерата). Многумина мислат дека македонскиот владетел бил несовесен пијаница, иако тој не може да се третира како алкохоличар според современите стандарди. Историчарите се согласни околу тоа дека Александар не бил неумерен во пиењето вино, но сепак, во некои случаи, тешкото опивање кулминирало со трагедии, како во двата случаи што се анализирани подолу во текстот: палењето на Персеполис и убиството на Клит.

Клучни зборови: грчки симпосии, Александар III, крал, Македонија, гозби.

Двајцата грчки историчари Плутарх и Аријан, во биографиите за Александар III, кралот на Македонија, попознат како Александар Велики, пишуваат за гозбите и пировите организирани од самиот крал, освојувач на светот. Еден од најпознатите банкети од овој вид се случил во 323 година пр. н. е. во Суза, по смртта на Калан, славниот филозоф од Индија¹. Плутарх го напишал следново: ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς πурᾶς γενόμενος, καὶ συναγαγὼν πολλοὺς τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων ἐπὶ δεῖπνον, ἀγῶνα προῖθηκε καὶ στέφανον ἀκρατοποσίας. ὁ μὲν οὖν πλεῖστον πῶν Πρόμαχος ἄχρι χοῶν τεσσάρων προῆλθε: καὶ λαβὼν τὸ νικητήριον, στέφανον ταλαντιαῖον, ἡμέρας τρεῖς ἐπέζησε. τῶν δὲ ἄλλων, ὡς Χάρης φησί, τετταράκοντα καὶ εἰς ἀπέθανον πίνοντες, ἰσχυροῦ τῆ μέθη κρούους ἐπιγενομένου².

1 За време на походот многу водачи и научници од окупираниите територии му се приклониле на македонскиот крал. Калан бил хиндуистички браман од Таксила. Диодор од Сицилија го споменува како Каран. Види Diод. XVII. 107. 5. Bosworth, A. B. Conquest and Empire. The Reign of Alexander the Great. Cambridge, 1993, 155. (понатаму: Bosworth 1993).

2 Plut. Alex. 70. „Но Александар, откако се вратил од погребната могила и откако ги собрал пријателите и воините на вечера, предложил натпревар во пиење чисто вино, а победникот

Само Промах испил околу 13 литри вино, така што веројатно умрел од алкохолно труење, исто како и неговите другари во пиењето, 41 на број. Имајќи го предвид фактот што 452 македонски војници паднале во Битката кај Ис во 333 година пр. н. е., според бројките на Куртиј Руф, загубата на човечки животи за време на прославата во Суза била прилично голема, особено кога ќе се земат предвид околностите за смртта на војниците – практично тие умреле од пиење. Во мојот текст јас ја барам можната врска помеѓу симпосиите на класичната Античка Грција и веселбите на Александар Велики и се обидувам да го најдам одговорот за важноста на овие пирови во грчко-македонскиот свет.

Симпосиите потекнуваат од микенскиот период кога војсковојдите и воините ги уживале нивните заеднички гозби во палатите. Хомер опишува неколку такви прослави. Еднаш Телемах патувал во Пилос за да го посети Нестор, најстариот и најмудриот од ахајските херои, за да открие нешто за патувањата на неговиот татко Одисеј. Кога младиот човек пристигнал во Пилос придружуван од божицата Атена Палада, кралот и неговите придружници славеле на брегот во чест на морскиот бог Посејдон. Учесниците лежеле на кожи, печеле месо на ражен и пиеле вино со мед. Писистрат, синот на кралот Нестор, им понудил вино и месо на Телемах и на божицата, поттикнувајќи ги да понудат жртва во чест на Посејдон, односно требало да истурат малку вино на земјата. Божицата Атена побарала благослов од Посејдон за Нестор и неговите синови за тие да ја завршат успешно својата мисија; Телемах исто така понудил жртва со вино и го посакал истото. Жртвата била понудена во златна чаша, и тогаш започнал пирот, а најдобрите парчиња месо им биле нудени на гостите. Откако ги направиле сите жртви и месото се изело, Нестор ги запрашал гостите за целта на нивното патување. Текстот на Хомер е еден од најстарите описи за гостопримство, односно за ксенофилијата, која го следела божествениот закон без оглед на личноста на гостинот³.

Прославите на владетелите за време на микенскиот период успеале да се одржат и во Спарта и биле познати како сиситија (syssitia) или трпеза. Ригорозниот законодавец на Спарта, Ликург, определил дека петнаесетчлената група на homoioi или на „еднаквите“ не треба само да вежбаат туку исто така и да прославуваат заедно, и сите тие требало да придонесат во прославата со приходот од нивната земја (klaros). Придонесот на секој гостин се однесува на: една медимна (околу 58 литри) оброк од јачмен, осум хои (околу 3 литри) вино, пет мини (околу 2,5 кг) сирење, пет и пол мини (околу 3 кг) смокви, како и пари за да се купи месото и одредена количина ловечки плен⁴. Според описите на Плутарх, тоа биле едноставни оброци, учесниците

да биде овенчан. Тогаш, тој што испил најмногу, Промах, стигнал до четири стомни. Ја зел наградата, венец вреден еден талант, но живеел само три дена потоа. А од другите, според Харес, умреле од пиење четириесет и еден на број, поради лошо студенило по нивниот разврат.“

3 Hom. Od. III. 28-48. За симпосиите од микенскиот период види Papakonstantinou, Zinon. „Wine and Wine Drinking In the Homeric World“. L'Antiquité classique LXXVIII. 2009, 1-24 (посебно 7-13, за гозбата на Нестор).

4 Plut. Lyc. 12.2: *συνήρχοντο δὲ ἀνὰ πεντεκαίδεκα καὶ βραχεῖ τούτων ἐλάττους ἢ πλείους. ἔφερε δὲ ἕκαστος κατὰ μῆνα τῶν συσσίτων ἀφρίτων μέδιμνον, οἶνον χάος ὀκτώ, τυροῦ πέντε*

не лежеле на легла, туку седеле, храната ја подготвувале самите и немало ниту готвачи ниту робови за послужување на храната. За време на оброците војниците раскажувале приказни за нивните херојски дела, и тоа исто така служело за едукација на младите луѓе што учествувале⁵. Се вели дека Ликурџ толку ги разбеснил богатите луѓе со неговите провизии и насоки за прославите што тие „јавно го осудиле со бесни извици и поплаки и на крајот многумина го гаѓале со камења, така што тој избегал од пазарот“⁶. Спартанскиот еквивалент постепено исчезнувал, и аристократијата си го живеела луксузниот живот во хеленистичка Спарта исто како аристократијата на другите грчки градови-држави, уживајќи во специјални и вкусни оброци⁷.

Атинските симпосии биле социјален настан на грчката елита каде што прославите биле придружувани со пирови, учесниците слушале музика или слушале предавања. Симпосиите биле исто така одржувани во посебни прилики, на пример, кога некој млад човек ќе достигне зрелост, тој тогаш бил претставуван пред гостите. Исто така, вообичаено било посетителите да се вклучат во различни натпревари (спорт или поезија) како што било на познатиот симпосиј во 416 година пр. н. е., забележан од Платон и од Ксенофонт, што бил организиран во чест на Агатон, познат поет што победил на литературниот натпревар Дионисији. Импозантната листа на гости ја вклучувала интелектуалната елита на Атина, како на пример Сократ и неговите ученици, Платон, Фајдар (атински аристократ), Паусанија, научникот Ериксимах, авторот на комедии Аристофан, трагичниот поет Агатон и проминентниот атински политичар и генерал Алкибијад⁸.

Поради ограничениот простор бил ограничен и бројот на учесниците од 14 до 30 лица, кои лежеле на 7 до 15 легла.

μνᾶς, σύκων ἡμμιναῖα πέντε, πρὸς δὲ τούτοις εἰς ὀψωνίαν μικρόν τι κομιδῆ νομίσματος.

5 Plut. *Luc.* 10.

6 Plut. *Luc.* 11.1.: *διὸ καὶ μάλιστα φασὶ τῷ Λυκούργῳ πρὸς τοῦτο τὸ πολίτευμα χαλεποὺς γενέσθαι τοὺς εὐπόρους, καὶ συστάντας ἐπ’ αὐτὸν ἀθροῦς καταβοᾶν καὶ ἀγανακτεῖν τέλος δὲ βαλλόμενος ὑπὸ πολλῶν ἐξέπεσε τῆς ἀγορᾶς δρόμῳ.*

7 Rabinowitz, Adam. „Drinking from the Same Cup. Sparta and Late Archaic Commensality“. Во: Powell, Anton (ур.). *A Companion to Sparta*. Wiley-Blackwell, 2018, 113–192. За споредбата меѓу сиситија и симпосиј види 113–116. Според Рабиновиц, сиситијата од Спарта се карактеризира со јавност, воздржаност и хармонија и, за разлика од атинските симпосии, не вклучува пиене алкохол, туку, во центарот на овие настани, се истакнувало подобрувањето на граѓанските и социјалните вредности. Атинските симпосии се карактеризирале со прекумерност, со неумерено пиене вино и со забавување на елитите (*ibid.* 113).

8 Достапни ни се само два записи за овие настани: Симпосиј од Платон и истиот наслов на Ксенофонт.

Εдинствено мажите можеле да учествуваат на симпосиите (со исклучок на хетајрите), и поради тоа овие настани се одржувале во машкиот дел од куќите⁹. На младите не им било дозволено да лежат, туку тие седеле¹⁰.

На македонските симпосии, на младите мажи им дозволувале да лежат на леглата откако ќе убиеле свиња, така докажувајќи ја својата машкоост.

Најпрво се служело храна, а откако ќе ја изеделе храната, гостите почнувале да пијат вино. Според грчката традиција, големата количина вино всушност било разводнето вино, кое, според инструкциите на симпосијархот – церемонијал-мајсторот, се разводнувало во големи кратери. Виното се мешало со вода или мед во кратерите според одреден сразмер: според Хомер – 20 мери вода со 1 мера вино¹¹, според Анакреонт¹² – 2 мери вода со 1 мера вино, според Атенај¹³ – 3 мери вода со 1 мера вино.

Виното измешано со смола било случајно откриено – амфората била направена од порозен материјал и била премачкана со борова смола, така што смолата се апсорбирала во виното. Овој посебен вкус станал многу популарен и распространет низ Хеленската и Римската Империја. Плиниј Постариот во својата Историја на природата (*Historia Naturalis*) исто така препорачува мешање на борова смола во зовриена шира бидејќи вака направеното вино има многу пријатен вкус¹⁴. Според Атенај, најдобрите грчки вина доаѓале од островите Тасос, Хиос и Лезбос¹⁵.

9 Единствено хетајрите, елитните проститутки во тоа време, биле единствените жени на кои им бил дозволен влез на овие гозби, види: Németh, György, Ritoók, Zsigmond, Sarkady, János, Szilágyi, János György. *Görög művelődéstörténet*. (Грчка културна историја). Budapest, 2006, 380 (понатаму: Németh, Ritoók, Sarkady, Szilágyi 2006).

10 Németh, Ritoók, Sarkady, Szilágyi 2006: 388.

11 Hom. *Od.* IX. 208–211: τὸν δ' ὅτε πίνοιεν μελιθδέα οἶνον ἐρυθρόν, / ἔν δέπας ἐμπλήσας ὕδατος ἀνά εἴκοσι μέτρα / χεῦ', ὀδμη δ' ἠδεῖα ἀπὸ κρητῆρος ὀδώδει / θεσεπέση: τότε ἄν οὐ τοι ἀποσχέσθαι φίλον ἦεν.

12 Athenaeus, *Sophists at dinner* 10.29 (427A–B), Anacreon 43: ἄγε δὴ φέρ' ἡμῖν, ὦ παῖ, / κελέβην, ὅκως ἄμυστιν / προπίω, τὰ μὲν δέκ' ἐγχέας / ὕδατος, τὰ πέντε δ' οἴνου / κυάθους, ὡς ἀνυβρίστως / ἀνά δηῦτε βασσαρήσω.

13 Во неговото дело *Δειπνοσοφισταί*, Атенај пишува за мешањето вода и вино од страна на богот Дионис и тој тврди дека Амфиктион, легендарниот крал на Термопилите и на Атина, ја научил таа уметност на мешање вода и вино од самиот бог Дионис. Види: Athen. 38c: *Φιλόχορος δέ φησιν Ἀμφικτύονα τὸν Ἀθηναίων βασιλέα μαθόντα παρὰ Διονύσου τὴν τοῦ οἴνου κρᾶσιν πρῶτον κεράσαι. διὸ καὶ ὀρθοὺς γενέσθαι τοὺς ἀνθρώπους οὕτω πίνοντας, πρότερον ὑπὸ τοῦ ἀκράτου καμπομένους: καὶ διὰ τοῦτο ἰδρύσασθαι βωμὸν ὀρθοῦ Διονύσου ἐν τῇ τῶν Ὁρῶν ἱερῷ αὐταὶ γάρ καὶ τὸν τῆς ἀμπέλου καρπὸν ἐκτρέφουσι. πλησίον δ' αὐτοῦ καὶ ταῖς Νύμφαις βωμὸν ἔδειμεν, ὑπόμνημα τοῖς χρωμένοις τῆς κράσεως ποιούμενος.*

14 Plin. *Nat. Hist.* XIV. 124. Интересно е што првиот унгарски трактат за енологија се повикува неколку пати на Плиниј, види: József Nemes Fábrián. *Visgálódó és oktató értekezés a szőlő-mívelésről. II. kötet.* Veszprém, 1815, 112.

15 Athen. 28d–e.

Виното измешано во кратерот потоа се турало во мали пехари, т.н. килици, од страна на слугите или девојките со флејти што често присуствувале на гозбите. Киликот бил лична сопственост, и секој учесник си носел свој килик на симпосиите. Многу килици биле најдени целосни или во фрагменти за време на ископувањата на Атина, понекогаш со изгравирани иницијали што укажуваат на сопственикот¹⁶.

Сепак, симпосиите не биле само социјални или културни настани туку таму се случувале и големи пирови¹⁷. Има многу извори и уметнички прикази (на пример илустрациите на вазите) што ги потврдуваат тврдењата на Платоновите славни дијалози. Во нив Платон спомнува дека учесниците веќе многу пиеле претходниот ден поради што биле истоштени и не можеле да пијат вино. На почетокот на гозбата Паусанија им предложил да пијат умерено, и секој може да пие колку што сака. Подоцна дошол Алкибијад, една од централните фигури во друштвото, кој веќе бил пијан и дошол од друг симпосиј, расоблечен, со венец од бршлен и темјанушки на главата.

За време на вечерта, која инаку започнала скромно и така течела некое време, учесниците продолжиле да зборуваат за љубовта, но тогаш пристигнале гозбениците бидејќи вратите на куќата биле отворени. Тие влегле и се придружиле на друштвото на Агатон. Сите требало да пијат вино. Некои од гостите си отишле дома, некои заспале на леглата, единствено домаќинот Агатон, Аристофан и Сократ продолжиле да пијат и да зборуваат. Најпосле Агатон и Аристофан се повлекле, а Сократ отишол во Ликејот, се измил и го поминал денот размислувајќи за вечерашната дебата¹⁸.

Покрај јадењето и пиењето, имало и разни други занимливости. На крајот на симпосијот на Ксенофонт се појавиле актери што го претставувале единството на бог и виното и екстазата, Дионис со Аријадна, принцезата од Крит¹⁹. Според Платон, Ериксимах ја исфрлил девојката со флејта за да не ја попречува нивната културна конверзација, туку да оди да ги забавува жените во куќата бидејќи учесниците воделе сериозен дијалог за различни теми, особено за љубовта²⁰. Сите учесници споделувале свои мислења за темата, а овие лични приказни му давале посебна боја на нивниот пристап. Покрај музиката, учесниците исто така играле друштвени игри и игри на вештини, меѓу кои најпопуларна била играта котаб што вклучувала фрлање вински талог²¹.

16 Lynch, Kathleen M. „Drinking Cups and the Symposium at Athens in the Archaic and Classical Periods“. Во: Daly, K., Riccardi, L. (ур.). *Cities Called Athens*. Bucknell University Press, 2015, 234 (понатаму: Lynch 2015).

17 Lynch 2015: 233.

18 Plat. *Symp.* 223b-d.

19 Xen. *Symp.* 9.1-3.

20 Plat. *Symp.* 176e.

21 Németh, György. Ókori gyermekjátékok. (*Детски игри во антиката*). Budapest, 2002, 16; Sparkes, Brian A. „Kottabos: An Athenian After-Dinner Game“. *Archaeology* XIII. 1960, 202-207; Athen. 665b-c: *καὶ δὲ παρακορήσων. / σπονδὰς δ' ἔπειτα παραχέας τὸν κότταβον παροίσω. / τῇ παιδί τοὺς αὐλοὺς ἐχρῆν ἤδη πρὸ χειρὸς εἶναι / καὶ προαναφυσᾶν. τὸ μύρον ἤδη παράχρον βαδίζων / Αἰγύπτιον κᾶτ' Ἴρινον στέφανον δ' ἔπειθ' ἐκάστω / δώσω φέρων τῶν ξυμποτῶν.*

Да се вратиме на Александар III. Македонците прифатиле многу грчки обичаи и традиции во нивната култура, и исто така традиционалните македонски практики биле комбинирани со грчките во процесот на хеленизацијата. Многу од карактеристиките на гозбите споменати во Платоновите дијалози и во другите описи на симпосиите се појавуваат и во македонските прославувања. Пирувањата за време на гозбите биле многу слични со грчките, со една суштинска разлика, а тоа е пиењето чисто вино, на „варварски“ начин, според мислењето на Грците, заедно со последиците на оваа практика²². Таткото на Александар, Филип II, кралот на Македонија, бил неумерен винопиец, што може да се потврди со приказната од неговата свадба со Клеопатра, ќерката на Атал²³, кога Филип се судрил со сопствениот син Александар. Плутарх ова го опишува на следниот начин: ἐκφανεστάτην δὲ Ἄτταλος παρέσχεν ἐν τοῖς Κλεοπάτρας γάμοις, ἦν ὁ Φίλιππος ἠγάγετο παρθένον, ἐρασθεὶς παρ' ἠλικίαν τῆς κόρης, θεῖος γὰρ ὢν αὐτῆς ὁ Ἄτταλος ἐν τῷ πότῳ μεθύων παρεκάλει τοὺς Μακεδόνας αἰτεῖσθαι παρὰ θεῶν γνήσιον ἐκ Φιλίππου καὶ Κλεοπάτρας γενέσθαι διάδοχον τῆς βασιλείας, ἐπὶ τούτῳ παροξυνθεὶς ὁ Ἀλέξανδρος καὶ εἰπὼν, 'ἡμεῖς δὲ σοι, κακῆ κεφαλῇ, νόθοι δοκοῦμεν;' ἔβαλε σκύφον ἐπ' αὐτόν, ὁ δὲ Φίλιππος ἐπ' ἐκεῖνον ἐξανέστη σπασάμενος τὸ ξίφος, εὐτυχίᾳ δὲ ἐκατέρου διὰ τὸν θυμὸν καὶ τὸν οἶνον ἔπεσε σφαλεῖς, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἐφυβρίζων, 'οὗτος μέντοι,' εἶπεν, 'ἄνδρες, εἰς Ἀσίαν ἐξ Εὐρώπης παρεσκευάζετο διαβαίνειν, ὅς ἐπὶ κλίνην ἀπὸ κλίνης διαβαίνων ἀνατέτραπται.' μετὰ ταύτην τὴν παροιμίαν ἀναλαβὼν τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ καταστήσας εἰς Ἦπειρον αὐτὸς ἐν Ἰλλυριοῖς διέτριβεν. По овој настан, односот меѓу Филип и Александар се нарушил, и Олимпијада заминала во доброволен егзил во Епир, заедно со Александар²⁴. Во описите на Плутарх се забележува голем контраст помеѓу Филип, кој бил опиен

νεοκράτᾳ τις ποιείτω, / α. καὶ δὴ κέκραται. β. τὸν λιβανωτὸν ἐπιτίθει σὺ ... εἶτ' ἐπάγει. За други видови забава види: Németh, Ritoók, Sarkady, Szilágyi 2006: 388.

22 Plut. Alex. 23. Пировите на Александар и на Македонците се тема на неколку студии, види: Liappas, J. A., Lascaratos, J., Fafouti, S., Christodoulou, G. N. „Alexander the Great's relationship with alcohol“. *Addiction*, XCVIII. 2003, 561–567; Worthington, Ian. *By the spear. Philip II, Alexander the Great and the Rise and Fall of the Macedonian Empire*. Oxford, 2014, (посебно 307–308); Morris, Alexandra F. „Alexander the Great: Head to Head with CTE (Chronic Traumatic Encephalopathy)“. *Athens Journal of History* III. 2017/3, 225–234, (посебно 228).

23 Атал бил македонски благородник и генерал на Филип II Македонски. Од бракот на Филип и Клеопатра се родило дете што потенцијално можело да претендира на престолот наспроти Александар. Поради ова, многу современици исто така верувале дека убиството на Филип било организирано од Александар и/или од Олимпијада.

24 Plut. Alex. 9.4–5: „Најотворената караница била поттикната од Атал на свадбата со Клеопатра, девојка што Филип ја зел за жена откако се вљубил во неа на несоодветна возраст. Атал бил чичко на девојката и тој им се обратил на Македонците да побараат од боговите од бракот на Филип и Клеопатра да се роди легитимен наследник на кралството. На ова Александар се разбеснил и рекол: 'Но што ќе се случи со мене, беден човеку? Зарем ме сметаш за копице?', и фрлил чаша кон него. Тогаш Филип се исправил пред него со извлечен меч, но, за среќа на двајцата, неговиот бес и виното што го испил направиле да се спрпне и да падне. Тогаш Александар му се потсмеал со зборовите: 'Види сега човеку! Овде стои еден што се спрема да премине од Европа во Азија, а не може да премине од едно легло на друго'. По оваа пијана караница Александар ја однел Олимпијада во Епир, а тој останал во Илирија“. За свадбата на Филип и за убиството види Bosworth 1993: 22–23, и Worthington 2014: 109–110.

и разбеснет од виното и го нападнал својот син, и Александар, кој бил трезен, умерен, вистински владетел. Грчкиот историчар овде ги навестува недостатоците во карактерот на Александар вклучувајќи го убиството на Клит во Индија²⁵.

Историските нарации велат дека Александар и луѓето околу него често правеле гозби по нивните големи победи и за време на одморите. Во Фаселида во Ликија, Александар по вечерата ја кринусал со венец статуата на Теодект, градскиот славен филозоф и поет на трагедии²⁶. Тој ја запознал својата бактриска сопруга Роксана за време на прослава²⁷. Во многу случаи, вечерите на Александар ја следеле традицијата на атинските симпосии преку научните разговори за годишните времиња, за времето или за разликите во климата меѓу Македонија и источните територии на кралството²⁸.

Пиењето имало специјална церемонија, која е опишана во известувањето на Харес од Митилена²⁹. Во тоа време Александар веќе не бил крал на Македонија, туку источен деспот. Поделиле пехар со хетајрите, и пијењето го започнал Александар, па го предал пехарот на еден од неговите пријатели. Тој се исправил и се свртел кон светилиштето, се напилил од пехарот (понудил жртва на боговите), потоа паднал на колена пред Александар и го бакнал, па легнал на леглото и го предал пехарот на следниот. Сите ја изразувале почитта кон кралот на овој начин, и на крајот пехарот дошол до рацете на историчарот Калистен (360 – 327 пр. н. е.), кој, бидејќи зборувал со Хефајстион, пријател на Александар, едноставно се напилил од пехарот и потоа отишол кај кралот да го бакне. Еден од водачите, Деметриј, му кажал на Александар да не го прифаќа бакнежот од Калистен бидејќи тој не му го дал божественото почитување и не клекнал пред него. Тоа било традиционална церемонија на проскинеза – чин на свечено изразување почит кон источните деспоти со лежење ничкум пред кралот, обичај што Македонците го присвоиле од Персијците³⁰. Александар му го свртел лицето на бакнежот, а Калистен рекол: „добро тогаш, ќе останам посиромашен за

25 Beneker, Jeffrey. „Drunken Violence and the Transition of Power in Plutarch's Alexander“. Во: Ribeiro Ferreira, José, Leão, Delfim, Tröster, Manuel, Barata Dias, Paula (ур.). *Symposium and Philanthropia in Plutarch*. Coimbra – Classica Digitalia. CECH, 2009, 193–200 (посебно 199–200).

26 Plut. Alex. 17. Теодект (4 век пр. н. е.) бил оратор и автор на трагични поеми, ученик на познатиот атински ретор Исократ, види: Athen. XIII. 20. (566).

27 Plut. Alex. 47.

28 Plut. Alex. 52. Плутарх спомнува во своите Морали дека Александар ги сакал веселбите поради разговорите со неговите пријатели, а не поради пировите. (Plut. Mor. 623d, *Questiones conviviales* 1.6: *λόγος ἦν περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως, ὡς οὐ πολὺ πίνοντος ἀλλὰ πολὺν χρόνον ἐν τῷ πίνειν*). Gómez, Pilar, Mestre, Francesca. „The banquets of Alexander“. Во: Ribeiro Ferreira, José, Leão, Delfim, Tröster, Manuel, Barata Dias, Paula (ур.). *Symposium and Philanthropia in Plutarch*. Coimbra – Classica Digitalia. CECH, 2009, 213, (понатаму: Gómez, Mestre 2009).

29 Plut. Alex. 54.; Arr. Anab. IV. 12.

30 Грците ги обожавале своите богови исклучиво со клањање, иако тие го сметале клањањето пред персиските кралеви како нешто одвратно и како богохулење и го третирале како знак на потчинетост. Босворт дава одлични примери за проскинеза пред периодот на Александар (како на пример божествениот култ кон Лисандар, наварх на Спарта, и Филип II, кралот на Македонија), но ова биле исклучоци, а не правила. Види: Bosworth 1993: 280–287, посебно стр. 286, и за анализата на приказната раскажана од Харес од Митилена види на стр. 285.

еден бакнеж“ (Plut. Alex. 54.4: φιλήματι τοίνυν ἔλασσον ἔχων ἄλειμι). Овој настан придонел за тоа Калистен да му се одмили на Александар, а подоцна тој бил егзекутиран поради наводната вклученост во заговор против кралот³¹.

Сега стигнуваме до едно од најконтроверзните прашања во поновата историографија за Александар, што се однесува на негативните страни на неговиот карактер, на тиранскиот деспотизам што се манифестирал во неколку сериозни случаи на малтретирање³². Сите случаи се поврзани со пировите. Плутарх вели за Александар: ὅθεν οἱ ξηροὶ καὶ διάπυροι τόποι τῆς οἰκουμένης τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἀρωμάτων φέρουσιν ἐξαίρει γὰρ ὁ ἥλιος τὸ ὑγρὸν ὥσπερ ὕλην σηπεδόνας ἐπιτολάζον τοῖς σώμασιν. Αλέξανδρον δὲ ἡ θερμότης τοῦ σώματος, ὡς εἶοικε, καὶ ποτικὸν καὶ θυμοειδῆ παρεῖχεν³³. И покрај тоа, тој исто така пишува дека кралот бил во основа умерен во пиењето вино и пиел само за да изрази почит кон хетајрите и за да биде добар домаќин³⁴. Тој исто така бил умерен и во јадењето и во една прилика, на една голема гозба, се пошегувал дека „имал подобри готвачи што му ги обезбедил неговиот тугор Леонида: за појадок, главно, ноќен марш, а за вечера, лесен појадок³⁵“.

Подолу ќе споменам два случаи кога пијанството на Александар имало сериозни последици: палењето на Персеполис и убиството на неговиот пријател Клит.

Во 330 година пр. н. е., и покрај неговата навика, Александар учествувал во пијанката на неговото друштво или на хетајрите, каде што биле поканети жени што можеле да учествуваат заедно со своите љубовници во пиењето и славењето.

31 Во една друга прилика Калистен повторно се судрил со кралот околу проскинезата (Plut. Alex. 54., Arr. Anab. IV. 10.), откако двајца Грци изјавиле дека Александар заслужува божествено почитување. Како контрааргумент Калистен направил строга дистинкција помеѓу боговите и луѓето, што на крајот било прифатено од Александар поради одобрувањето од страна на македонските благородници. Од тој момент проскинезата била задолжителна само за луѓето од Истокот, додека Македонците и Грците не биле задолжени да клекнуваат пред кралот. Види Bosworth 1993: 285–286.

32 Worthington, Ian. „How 'Great' was Alexander?“. *Ancient History Bulletin* XIII. 1999/2, 39–55; Holt, F. L. „Alexander the Great Today: In the Interest of Historical Accuracy?“. *Ancient History Bulletin* XIII. 1999/3, 111–117.

33 Plut. Alex. 4.3: „Затоа во сувите и исушени региони на светот се произведуваат најдобрите зачини; бидејќи сонцето ја извлекува влагата што како материјал што расипува избобилува во растенијата“.

34 Plut. Alex. 23.1: ἦν δὲ καὶ πρὸς οἶνον ἤττον ἢ ἐδόκει καταφερής. ἔδοξε δὲ διὰ τὸν χρόνον ὃν οὐ πίνων μᾶλλον ἢ λαλῶν εἴλκεν ἐφ' ἐκάστης κύλικος, ἀεὶ μακρόν τινα λόγον διατιθέμενος, καὶ ταῦτα πολλῆς σχολῆς οὐσης, ἐπεὶ πρὸς γε τὰς πράξεις οὐκ οἶνος ἐκέεινον, οὐχ ὕπνος, οὐ παιδιὰ τις, οὐ γάμος, οὐ θέα, καθάπερ ἄλλους στρατηγούς, ἐπέσχε. Грчкиот историчар и воен командант во римскиот период Аријан од Никомедија (86/89 н. е. – 146/160 н. е.) го пишува истото за навиката на Александар кога пие вино: καὶ οἱ πότοι δέ, ὡς λέγει Αριστόβουλος, οὐ τοῦ οἴνου ἔνεκα μακροὶ αὐτῷ ἐγίνοντο, οὐ γὰρ πίνειν πολλὸν οἶνον Αλέξανδρον, ἀλλὰ φιλοφροσύνης τῆς ἐς τοὺς ἐταίρους. (Arr. Anab. VII. 29).

35 Plut. Alex. 22. Види исто Arr. Anab. I. 23. За карактерот на Александар види Hammond, N. G. L. *Alexander the Great. King, Commander and Statesman*. Bristol, 1989, 269–273.

Најпозната жена била Таида од Атика, која била најобразована меѓу проститутките (хетајрите) на нејзина возраст и која била многу почитувана од Александар. Кога кулминирало расположението, таа одржала еден говор во кој зборувала за придобивките од долготрајниот азиски поход кога таа може да ужива во гозбите во палатите на персиските кралеви, но би било уште поубаво кога Александар би ја запалил куќата на Ксеркс, кој ја запалил Атина. Ова се однесува на персиската инвазија во 480 година пр. н. е. кога Атина била запалена по наредба на Ксеркс, кралот на Персија³⁶. Со тоа, како што тврдела Таида, „жените под водство на Александар им нанеле поголема штета на Персијците во име на Хелада отколку сите други славни команданти по море и по копно“. Кралот инспириран од говорот на Таида скокнал со венецот на главата и прв ја потпалил палатата³⁷. Подоцна Александар, исто како и Ксеркс, зажалил за неговите дела³⁸. Модерната историографија го третира намерното палење на палатата како фикција на историчарите од хеленистичкиот и римскиот период и повеќе како несреќен случај или случаен пожар што го предизвикал уништувањето на Персеполис³⁹.

Вториот случај се однесува на убиството на Клит, еден од најдобрите другари на Александар. За време на веселата пијанка по една гозба, некои луѓе пееле песни што им се потсмеваат на Македонците што биле поразени од варварите. На постарите хетајри не им се допаднале овие песни и биле навредени од поетите и пејачите, но на Александар му се допаднале, така што тие не престанале да пеат. Суровиот и тврдоглав Клит, кој веќе бил пијан, го нападнал Александар потсетувајќи го дека неодамна му го спасил животот на кралот во битка. Некои од гостите го отргнале Клит, но тој набрзо се вратил и го прекорил Александар за тоа што го отфрлил неговиот татко Филип и се претставувал себеси како син на богот Амон. Александар зел копје и го пробол Клит. Сите извори што го опишуваат овој случај потенцираат дека кралот ова го направил во пијана состојба и дека подоцна многу се каел⁴⁰.

36 Her. Hist. VIII. 53.

37 Plut. Alex. 38.2-3: *ἔφη γάρ ὃν πεπόνηκε πεπλανημένη τὴν Ἀσίαν ἀπολαμβάνειν χάριν ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐντροφῶσα τοῖς ὑπερφάνοις Περσῶν βασιλεῖσις ἔτι δ' ἂν ἦδιον ὑποπρῆσαι κωμάσασα τὸν Ξέρξου τοῦ κατακαύσαντος τὰς Ἀθήνας οἶκον, αὐτὴ τὸ πῦρ ἄψασα τοῦ βασιλέως ὀρῶντος, ὡς ἂν λόγος ἔχη πρὸς ἀνθρώπους ὅτι τῶν ναυμάχων καὶ πεζομάχων ἐκείνων στρατηγῶν τὰ μετὰ Ἀλεξάνδρου γύναια μείζονα δίκην ἐπέθηκε Πέρσαις ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. ἅμα δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ κρότου καὶ θορύβου γενομένου καὶ παρακελεύσεως τῶν ἐταίρων καὶ φιλοτιμίας, ἐπισπασθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ ἀναπηδήσας ἔχων στέφανον καὶ λαμπάδα προῆγεν.*

38 Her. Hist. VIII. 54.

39 Rung, Eduard. „The Burning of Greek Temples by the Persians and Greek War-Propaganda“. Во: Ulanowski, Krzysztof (ур.). *The Religious Aspects of War in the Ancient Near East, Greece and Rome*. Leiden-Boston, 2016, 166–179. Ранг вели дека идејата за уништување на персиските светилишта веќе била присутна во пропагандата за грчката војна во време на персиската инвазија во 480 година пр. н. е. Самите Персијци го оправдале уништувањето на грчките храмови со палењето на светилиштето на Кибела во Сардеј од Јонците (Rung 2016: 167–168).

40 Plut. Alex. 50. Треба да се спомене дека Александар не треба да се третира како алкохоличар во контекст на современата медицина бидејќи неговите пирови не ги попречувале неговите воени или политички одлуки; види Worthington 2014: 307–308. Заднината на убиството на Клит веројатно е во неговата внатрешна психолошка трансформација од делумно демократски

Некои историчари претпоставуваат дека смртта на Александар била исто така предизвикана од неумереното пиење вино. Ова претставува отежнувачка околност на постојаните борби, големиот број повреди и постојаното марширање (минимум 18 000 км за време на походот). Ова го уништило здравјето на младиот крал. Пред смртта Александар бил постојано вклучен во пировите, слични на натпреварот во пиење споменат во воведот кога умреле повеќе од 40 луѓе. Големата прослава била организирана во чест на неговиот наварх Неарх. Александар бил многу исцрпен, се избеаѓал и си легнал, но еден пратеник го повикал за уште една гозба. Пиел цел ден и имал треска вечерта и, поради треската, Александар сакал да си ја угаси жедта со вино, но се онесвестил, не се разбудил и не бил во можност да го назначи својот наследник⁴¹.

Заклучок

Во процесот на хеленизација, Македонците презеле многу културни елементи од Грците, вклучувајќи ја и традицијата за организирање гозби. Описите на античките автори што вклучуваат фикција содржат многу елементи од пировите на класична Грција. По јадењето се воделе разговори и, со оглед на тоа што се работи за воена заедница, се слушале херојски песни и приказни. Александар учествувал во овие гозби, и иако пировите траеле долго, тие не завршувале задолжително со пијанство. Исто како грчките гозби, само мажите биле вклучени во македонските прослави (со исклучок на хетајрите). Пировите на Александар се специфична тема и тие можеби имале сериозни последици, како на пример палењето на кралската палата во Персеполис или убиството на најдобриот пријател Клит. Во исто време, изворите јасно велат дека Александар пиел умерено и дека ја изгубил мерката само во неколку ситуации што предизвикале трагедија. Колку се овие содржини реални, не може да се процени.

грчко-македонски крал во источен деспот; види Whitmarsh, T. „Alexander’s Hellenism and Plutarch’s Textualism“. *Classical Quarterly* LII. 2002, 174-192; Gómez, Mestre 2009: 215-216.

41 Plut. Alex. 75. За смртта на Александар види Bosworth 1993: 171-173; Borza, E. N., Reames-Zimmerman, J. „Some New Thoughts on the Death of Alexander the Great“. *The Ancient World*, XXXI. 2000/1, 22-30.

Литература

- Beneker, Jeffrey: Drunken Violence and the Transition of Power in Plutarch's Alexander. In. *Symposion and Philanthropia in Plutarch*. Eds. Ribeiro Ferreira, José – Leão, Delfim – Tröster, Manuel – Barata Dias, Paula. Coimbra – *Classica Digitalia*. CECH, 2009. 193-200.
- Borza, E. N. – Reames-Zimmerman, J.: Some New Thoughts on the Death of Alexander the Great. = *The Ancient World*, XXXI. 2000/1. 22–30.
- Bosworth, A. B.: *Conquest and Empire. The Reign of Alexander the Great*. Cambridge, 1993. 155.
- György Németh: *Ókori gyermekjátékok. (Child's games in antiquity)* Budapest, 2002. 16.
- György Németh – Zsigmond Ritoók – János Sarkady – János György Szilágyi: *Görög művelődéstörténet. (Greek Cultural History)* Budapest, 2006. 380.
- József Nemes Fábrián: *Visgálódó és oktató értekezés a szőlő-mivelésről. II. kötet. Veszprém*, 1815. 112.
- Hammond, N. G. L.: *Alexander the Great. King, Commander and Statesman*. Bristol, 1989. 269-273.
- Lynch, Kathleen M.: *Drinking Cups and the Symposium at Athens in the Archaic and Classical Periods*. In. *Cities Called Athens*. Eds. Daly, K. – Riccardi, L., Bucknell University Press, 2015. 234.
- Papakonstantinou, Zinon: *Wine and Wine Drinking In the Homeric World. = L'Antiquité classique LXXVIII*. 2009, 1–24.
- Rabinowitz, Adam: *Drinking from the Same Cup. Sparta and Late Archaic Commensality*. In. *A Companion to Sparta*. Ed. Powell, Anton, Wiley-Blackwell, 2018. 113–192.
- Rung, Eduard: *The Burning of Greek Temples by the Persians and Greek War-Propaganda*. In: *The Religious Aspects of War in the Ancient Near East, Greece and Rome*. Ed. Ulanowski, Krzysztof. Leiden-Boston, 2016. 166-179.

Sparkes, Brian A.: Kottabos: An Athenian After-Dinner Game. = *Archaeology* XIII. 1960. 202-207;

Worthington, Ian: How „Great” was Alexander? *Ancient History Bulletin* XIII. 1999/2. 39-55., Holt, F. L.: Alexander the Great Today: In the Interest of Historical Accuracy? *Ancient History Bulletin* XIII. 1999/3. 111-117.

Whitmarsh, T.: Alexander's Hellenism and Plutarch's Textualism. = *Classical Quaterly* LII. 2002. 174-92.; Gómez - Mestre, 2009, 215-216.